

گوی و چوگان

(حالنامه)

سروده

عارفی هروی

تصحیح

دکتر متین احمد صبا

به اهتمام

دکتر محمد رضا نصیری

ناشر :	هفت‌وادی
عنوان کتاب :	گوی و چوگان
سروده :	عارفی هروی
تصحیح :	دکتر متین احمد صبا
به اهتمام :	محمدرضا نصیری
نوبت چاپ :	اول
تیراژ :	۲۵۰
شابک :	۹۷۸-۶۰۰-۹۸۴۸۰-۷-۲

سرشناسه :	عارفی هروی، محمود، ۹۱-۲۷۹۱-۸۵۳ق.
عنوان و نام پدیدآور :	گوی و چوگان (حالتنامه) / سروده عارفی هروی؛ تصحیح متین احمد صبا؛ به اهتمام محمدرضا نصیری.
مشخصات نشر :	تهران: هفت‌وادی، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری :	۷۸ ص؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ سم.
شابک :	978-600-98480-7-2
وضعیت فهرست نویسی :	فپیا
موضوع :	شعر فارسی -- قرن ۹ ق.
موضوع :	Persian poetry -- 15th century
شناسه افزوده :	احمد صبا، متین، مصحح
شناسه افزوده :	نصیری، محمدرضا، ۱۳۲۴-، گردآورنده
رده بندی کنگره :	۵۷۷۷ PIR
رده بندی دیویی :	۸۹۱/۳۳
شماره کتابشناسی ملی :	۸۴۸۱۱۸۹
اطلاعات رکورد کتابشناسی :	فپیا

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۷	درآمدی بر گوی و چوگان (حالنامه)
۸	نسخه‌های گوی و چوگان
۱۱	چاپ‌های گوی و چوگان
۱۲	زندگینامه متین احمد صبا
۲۱	عارفی هروی
۲۸	موضوع مشنوی
۳۰	خلاصه داستان
۳۲	تعداد ابیات
۳۷	گوی و چوگان (حالنامه)
۳۸	در مناجات قاضی الحاجات
۳۹	در مناجات دوم و تمهید نعت
۴۰	در نعت خلاصه موجودات صلی الله علیه و سلم
۴۱	در خطاب به عشق گوید
۴۲	در سبب نظم کتاب گوید

- ۴۳ در خطاب آسمان با زمین گوید
- ۴۴ در خطاب زمین با آسمان گوید
- ۴۵ در رفتن شه به گوی بازی
- ۴۶ در صفت پادشاه عصر گوید
- ۴۹ در آغاز داستان شاهزاده و درویش
- ۵۲ رفتن شاهزاده به گوی بازی
- ۵۳ در حالت عشق و گوی چوگان
- ۵۵ فی الحال به گوی گفت چوگان
- ۵۷ در دیدن درویش شاهزاده را
- ۵۹ در نالیدن درویش تمام شب گوید
- ۶۱ در آمدن رفیق درویش گوید
- ۶۴ گفتن درویش حال خود با گوی
- ۶۶ خطاب کردن درویش با چوگان
- ۶۸ در چوگان بازی شاهزاده گوید
- ۷۱ در فوت گدای زار گوید
- ۷۳ در حالت شاه بهر درویش
- ۷۴ در خاک سپردنی درویش
- ۷۵ در صفت عشق بازی گوید
- ۷۶ در حسب حال و تاریخ اتمام کتاب گوید
- ۷۸ در خاتمه کتاب گوید

درآمدی بر گوی و چوگان (حالنامه)

حکایت گوی و چوگان داستانی است دل‌انگیز که شعرای فارسی‌زبان بدان پرداخته‌اند. این نوع مناظره‌ها که در مراتب سیر و سلوک به صورت داستانی دلکش و زیبا به طور تمثیل بیان می‌شود و جان‌مایه آن گفتگویی است عاشقانه، میان عاشق و معشوق؛ و حدیث جدایی از معبودی است که معشوق در پی وصل آن است:

هرکسی کو دور ماند از اصل خویش باز جوید روزگار وصل خویش

موضوع جدایی از معبود پیوسته مورد نظر عارفان بوده و تمنای وصال و رسیدن به معشوق والاترین، شیرین‌ترین، جذاب‌ترین و عمیق‌ترین احساسی است که می‌توان در ادبیات عرفان فارسی جست.

در عرصه ادب فارسی نخستین کسی که به نظم گوی و چوگان پرداخت شرف الدین عبدالله و صاف (ف: ۶۹۸ق) بود که این مثنوی را برای سلطان اولجایتو ترتیب داد. پس از و صاف می‌توان از مناظره گوی و چوگان طالب

جاجرمی (ف: ۸۵۴ق) که در شیراز برای سلطان عبدالله پسر ابراهیم میرزا سرود، یاد کرد.^۱ از دیگر شعرای سراینده گوی و چوگان می‌توان از عارفی هروی (۷۹۱-۸۵۳ق) نام برد که ظاهراً در همان سالی که حافظ شیرین‌سخن درگذشت، متولد شد. مریدان و هواداران وی او را سلمان ثانی لقب داده بودند چه هروی به سبک سلمان شعر می‌سرود و مثل او از درد چشم رنج می‌برد:

بر پلک سرخ دیده من داروی سفید باشد بعینه نمک سوده بر کباب^۲

عارفی هروی نیز با الهام از این اسرار الهی به شرح عاشقی درویشی به شاهزاده‌ای خوب چهره‌می‌پردازد و به زبان حال داستان عرفانی گوی و چوگان یا حالنامه را بر وزن لیلی و مجنون نظامی و به تشویق میرزا سلطان محمدبن بایسنقر، نوه شاهرخ میرزا در ۸۴۲ق به نظم می‌کشد. جامی منظومه حالنامه یا گوی و چوگان هروی را می‌ستاید و آن را از نظم‌های سرآمد وی می‌داند که مشتمل بر پانصد بیت است.^۳

نسخه‌های گوی و چوگان

نسخه‌های متعددی از گوی و چوگان در کتابخانه‌های مختلف دنیا موجود است که از جمله می‌توان به نسخه کتابخانه ملک به خط نستعلیق خوش، به کتابت

۱. پورجوادی، نصرالله (۱۳۸۵): زبان حال در عرفان و ادبیات پارسی، تهران، هرمس، ۵۳۰-۵۳۲.

۲. براون، ادوارد (۲۵۳۷): تاریخ ادبی ایران، ترجمه و حواشی علی اصغر حکمت، تهران، امیرکبیر، ۷۱۹/۳.

۳. همان.

حسین قاری، با تاریخ سؤال ۹۵۴ و به شماره ثبت ۵۰۱۱۳؛ و نسخه دیگر در همین کتابخانه به شماره ۵۶۱۱/۲ به کتابت محمدعلی خان اشاره کرد. در کتابخانه مجلس شورای اسلامی نیز ۳ نسخه به شماره‌های ۲۳۴۳، به خط خوش نستعلیق، از قرن نهم؛ و ۲۳۴۴، به کتابت عبدالکریم خوارزمی و متعلق به قرن نهم؛ و شماره ۲۳۴۵، به خط نستعلیق خوش و کتابت محمدحسین، مورخ ۸۸۳ق نگهداری می‌شود. در کتابخانه فاتح استانبول (ترکیه) نسخه‌ای به شماره ۱۸۱۰ و نسخه دیگری نوشته شده به سال ۹۵۵ق و به شماره ۱۴۴۹ در کتابخانه ایاصوفیه؛ (آغاز و انجام نسخه به همراه دو مینیاتور جهت اطلاع علاقه‌مندان آورده شده است) و نیز نسخه‌ای در آستان قدس رضوی به شماره ۱۳۷۴۳، به کتابت فضل‌الله بن میرزا حسن، به خط نستعلیق خوش، به تاریخ ۱۳۰۲ موجود است.

در موزه کاخ گلستان نسخه‌ای به خط نستعلیق عالی، به کتابت سلطان حسین هروی، مورخ ۹۶۳ق نگاشته شده در بخارا، به شماره ۲۲۲۲؛ و نسخه دیگری به کتابت میرزا محمدبن شاه محمد ترکستانی، با دو مجلس چوگان‌بازی مینیاتور آب و رنگ بسیار عالی، به خط نستعلیق، مورخ ۹۸۳ق، به شماره ۲۱۷۷؛ و همچنین نسخه‌ای به خط سلطان علی مشهدی، به تاریخ ۸۷۴ق و نسخه دیگر به خط عبدی نیشابوری به شماره ۶۶۷ موجود است؛^۱ در کتابخانه دانشگاه تهران نسخه‌ای به شماره ۱۹۶۴/۱ از قرن یازدهم؛ و در کتابخانه دانشگاه ادبیات دانشگاه مشهد نسخه‌ای به شماره ۱۸ فرخ، به کتابت عبدالله بن شیخ

۱. آتابای، بدری (۲۵۳۵): فهرست دیوان‌های خطی کتابخانه سلطنتی و کتاب هزار و یکشب چاپخانه زیبا، ۷۵۸-۷۵۰/۲.

مرشد، به خط نستعلیق موجود است.^۱ در آسام نیز نسخه‌ای به نستعلیق خوش، به خط شاه محمد کاتب و مورخ ۱۰۰۰ق نگهداری می‌شود.

به آورده براون، نسخه‌ای نفیس از گوی و چوگان در کتابخانه دانشگاه کمبریج به تاریخ کتابت ۹۵۲ق، نگهداری می‌شود.^۲ دو نسخه دیگر از گوی و چوگان در کتابخانه خدابخش، به شماره‌های ۴۳۶ و ۱۸۶۱ موجود است که نسخه شماره ۴۳۶ به خط نستعلیق خوش کاتب مشهور، میرعلی، نوشته شده است. نسخه دیگری در کتابخانه دانشگاه علیگر به خط نستعلیق علی کاتب نگهداری می‌شود که در ۹۲۶ق کتابت شده است.

علاوه بر این، در کتابخانه سالار جنگ حیدرآباد نیز پنج نسخه محفوظ است یکی به شماره ۱۷۰، به خط نستعلیق خوش میر اسکندر؛ دیگری به شماره ۸۸۴، به خط نستعلیق از اواخر قرن دهم؛ نسخه سوم به شماره ۸۸۵، به خط نستعلیق میر...الحسینی و به تاریخ ۲۲ جمادی الاول ۹۸۳؛ نسخه چهارم به شماره ۸۸۶، به خط نستعلیق از اواخر قرن یازدهم؛ و نسخه پنجم به شماره ۸۸۷/۲ به خط نستعلیق که در شهر احمدآباد گجرات نوشته شده است.^۳

۱. برای اطلاع بیشتر درباره نسخه‌های خطی، رک: درایتی (۱۳۸۹): فهرستواره دست‌نوشته‌های ایران (دنا)، تهران، مجلس شورای اسلامی، ۹۸۰-۹۸۱.

۲. براون، ادوارد (۲۵۳۷): ۷۱۹/۳.

۳. محمد اشرف (۱۹۶۷م): فهرست شروح فارسی مخطوطات در کتابخانه سالار جنگ، حیدرآباد - دکن - هند، ۲۴۴-۲۴۶.